

Zwijndrecht

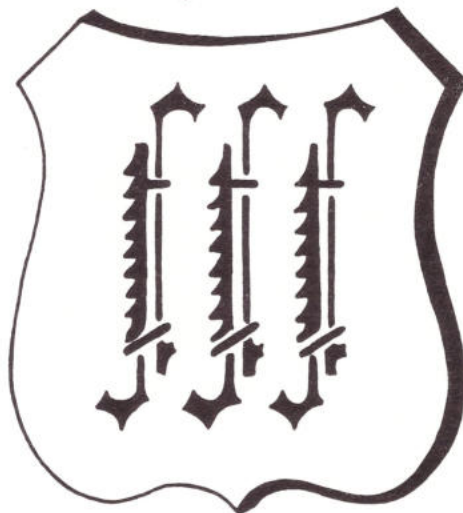
Meerdervoort

Heer Oudelands Ambacht

Zwijndrecht

Kijfhoek

Groote Lindt

Historische Vereniging
Zwijndrecht

Jaargang 4 no. 1
april 1986

Zwijndrecht

Inhoud:

Burgemeester De Bruïne werd de held van de dag	blz. 5
De Utrechtse Schenkingsoorkonden met betrekking tot de Zwijndrechtse Waard	blz. 8
Boer en Baljuw op de Bühne	blz. 16
Kobus van Haren	blz. 22
Toen en nu	blz. 27
Colofon	blz. 32

Historische Vereniging

Zwijndrecht

Jaargang 4 no. 1

april 1986

NATIONALE VEREENIGING

PRIJS f 0.25

„VOOR VORSTENHUIS EN VADERLAND”

Programma 31 AUGUSTUS 1945

**VAN DE FEESTELIJKHEDEN TER GELEGENHEID VAN DE
VERJAARDAG VAN HARE MAJESTEIT KONINGIN WILHELMINA**

7.— UUR

8.30 UUR

10.— UUR

2.30 UUR

REVEILLE.

KERKDIENTEN in alle kerken in de Gem.
ALLEGORISCHE OPTOCHT zie samenstelling
VOLKSFEESTEN in de Burg. de Bruinelaan.

1. Touwtrekken v. heeren, in groepen van zes.
2. Treinloop voor dames van 16 jaar en ouder
3. Behendigheidswedstrijd te paard voor dames en heeren.
4. Hinderniswedstrijd op fietsen voor jongens en meisjes.
5. Ringsteken met versierde tilbury's
6. Wedloop met hindernissen voor heeren van 16 jaar en ouder.

7.— UUR

7.30 UUR

8.— UUR

9.30 UUR

10.— UUR

GEMEENSCHAPPELIJKE ZANG op het Raadhuisplein. (zie tekst)

UITREIKING DER PRIJZEN aan de winnaars van den dag, idem.

MUZIKALE RONDGANG door de Gemeente.

VOLKSDANS door het „JONG ORANJE VENDEL” (Raadhuisplein).

FILMVOORSTELLING.

De toegang tot het Feestterrein is voor een ieder vrij

(De prijswinnaars worden verzocht om 7.30 uur op het Raadhuisplein bij het bordes aanwezig te willen zijn. Voor groepen, hetzij van optocht, hetzij van wedstrijden, gelieve slechts 1 persoon te verschijnen)

**De Kindertractatie bestemd voor de lagere scholen heeft plaats
Zaterdagmorgen om half twaalf. De kinderen worden verzocht
zich naar hun eigen school te begeven. De kinderen die de LAGERE
SCHOOL in Dordrecht bezoeken, verzamelen zich in „Morgenstond”**

Ten geleide.

Met het verschijnen van deze uitgave van Svindrecht gaat ons periodiek de vierde jaargang in. Waren de vorige twee bladen themanummers, waarin respectievelijk de bevrijding en ambacht en industrie centraal stonden, dit keer is er weer een breder aanbod van onderwerpen. Diverse scribenten hebben een steentje bijgedragen; zij worden hierbij hartelijk bedankt.

Met de uitgave van dit blad treedt ook een nieuwe redactie aan, te weten C.R. van den Berg, T. de Heer en A. van der Linden.

Een woord van dank is zeker op z'n plaats aan het adres van de vorige redactie, bestaande uit K. v.d. Leer, K. Popijus en A.C. de Ridder.

Gedurende een drietal jaren hebben deze personen veel werk verzet om van Svindrecht een tijdschrift van niveau te maken dat door velen zeer op prijs wordt gesteld. Door hun inspanningen is het blad bijna niet meer weg te denken voor allen die in de geschiedenis van Zwijndrecht geïnteresseerd zijn.

Wij hopen dit najaar opnieuw een uitgave van ons tijdschrift te verzorgen. Er is zelfs "ruimte" voor een derde nummer. . . mits meerdere geïnteresseerden bereid zouden zijn een bijdrage te schrijven over een onderwerp of gebeurtenis waarmee zij bekend zijn. Vanzelfsprekend wil de redactie graag personen behulpzaam zijn die een idee hebben, maar met "papiervrees" te kampen hebben.

Al met al hopen we u met deze uitgave een nummer te bieden waaraan weer veel leesgenoegen te beleven is.

De redactie.

Pieter Johannes Albertus de Bruïne

Geboren 22.1.1845 te Vlissingen
Overleden 13.2.1919 te Dordrecht

Van 17.8.1877 tot 1.5.1917

Burgemeester van Zwijndrecht

Burgemeester De Bruïne werd de held van de dag.*

Ik begin met uw aandacht te vragen voor het Koninginnefeest op Zwijndrecht rondom de eeuwwisseling. Het was de tijd waarin heel veel alcohol gedronken werd, onmatig veel, ofschoon de Geheelonthoudersbonden deden wat ze konden om het drankmisbruik te bestrijden. De kreet "Sluit Schiedam!" klinkt mij nog in de oren. De betekenis ervan ontging mij als kind. Zodra de Koninginnedag in zicht kwam werden er overal meetings gehouden tegen het drankmisbruik. Sprekers beklommen het spreekgestoelte om het toegestroomde volk ernstig toe te spreken. Laten we even naar Domela Nieuwenhuis luisteren!

"Arbeiders drinkt nooit een borrel, want met elken borrel geeft gij de regeering geld, waarmee zij kogels kan kopen om de arbeiders zelf zoo nodig voor de kop te schieten. De Nederlandsche staat drijft op de kurk van den alcohol. Als de arbeiders nu het geld aan den staat onthouden, dan onthouden zij dien vijand de middelen om hen tot slaven te doemen" Verwondert het dat deze gewezen predikant ten slotte in de gevangenis terecht kwam? Het volk zong: "Nieuwenhuis moet zakjes plakken, hie, ha, ho!" Hoevéél hij er plakte kan ik u niet zeggen.

De volgende spreker is heel wat gematigder. Hij gooit het over een andere boeg. Luistert u maar!

"Drankmisbruik gaat altijd ten koste van uw geld, van uw goede naam, uw geweten, en.... van uw gezondheid. Op het verjaarsfeest van onze geëerbiedigde Koningin past ons nationale waardigheid, en daarom wek ik alle autoriteiten en particulieren van invloed op om er op toe te zien, dat de aanstaande feestviering zal zijn: Waardig en schoon door wezenlijke en zuivere geestdrift, die immers onverenigbaar is met de bedwelming door alcohol. Bedwelming verdrijft den geest en laat ons alléén den drift over. Waakt, waakt daarvoor, roep ik u toe!"

Goede bedoelingen en de oprechte wil tot verbetering lagen ongetwijfeld ten grondslag aan alle activiteiten van de Geheelonthoudersverenigingen. De uitwerking was in 't begin bedroevend. De stokerijen en distilleerderijen, de

bierbrouwers, de café's en de vele kleine kroegjes zagen ieder jaar kans om hun omzet te vergroten. Dat was voor de harde werkers van "de blauwe knoop" zeer teleurstellend. Liedjeszangers zongen in die tijd:

Op 't Koninginnefeest drinkt ieder wat hem past,
't Zij wijn of bier, cognac of klare.
Geheelonthouders drinken melk en kwast,
Welnu, dat vind ik zeer gepast.
En zijt gij burgers het hossen moe,
Komt naar 't café of stamkroeg toe.
Voor geld schenkt ieder je graag in,
Tot heil van Nêerland's Koningin.

Onder leiding van Burgemeester De Bruïne en het Oranje Comité vierden de Zwijndrechtenaren op uitbundige wijze ieder jaar het Koninginnefeest. Het muziekkorps "De Harmonie" trok al spelend het dorp door. Voorop liepen de Beschermheren, deftig in het zwart, de hoge hoed op het hoofd, het brede oranjelint met insigne schuin over de borst. Laat mij hierbij het fraai geborduurde vaandel van Van Diemen niet vergeten! De gemengde zangvereniging "Cresendo", onder leiding van de heer Frans Mulders, liet de Zwijndrechtenaren genieten van onze mooie vaderlandse liederen. De ouderen onder U zullen herinneringen hebben aan kinderoptochten, kinderzang, en aan de tractatie op school. Daarbij wil ik niet stilstaan, want dat kunt u zich allemaal voorstellen. Ik doe iets heel anders. Ik wil u als tijdsbeeld een voorval vertellen, dat écht gebeurd is op de avond van een Koninginnedag op Zwijndrecht.

Alles was goed verlopen die dag, maar tegen de avond werd het wat al te rumoerig. De alcohol had rijkelijk gevloeid, de hoofden waren verhit. Talens, een bekende politieagent, en Ebbering, de agent met het grijze sikje vertrouwden de glasblazers niet. Ze hadden een seintje gekregen dat er iets broeide. De Heilige Hermandad beviel het zaakje niet en achtte het nodig de Burgemeester te waarschuwen. Het zou niet de eerste keer zijn dat aan het einde van een Koninginnedag de messen getrokken werden om een oude vete te beslechten.

Helaas, de Burgemeester was niet thuis. "Dàn maar naar het "Potloodje van de Burgemeester"! "Wie dat was?.... Wel een van de voornaamste klerken van de secretarie, die voor de Burgemeester insprong als deze er niet was. Maar het "Potloodje van de Burgemeester" was ook niet thuis. Terwijl de twee agenten aan het beraadslagen waren over wat ze zouden doen, was burgemeester De Bruïne in volle actie op het Veerplein. Er was daar een vechtpartij in volle gang.

"Dat gaat niet goed", dacht de Burgervader. Hij kende zijn Pappenheimers. Met de gummistok in de hand wist hij met veel moeite de twee van woede briesende vechtersbazen te scheiden. Deze schrokken toen ze plotseling tegenover hun deftige Burgemeester kwamen te staan. De Burgemeester rammelde het "deerntje" waar de ruzie om begonnen was, stevig door elkaar met de woorden: "Vooruit, en nu naar je moeder. Het stro van de wieg zit nog achter je oren. Als de drommel naar huis! En o wee, als ik je vanavond tegenkom!" Huilend verdween het meisje tussen de feestgangers.

Een van de vechtersbazen maakte zich gauw uit de voeten. Nummer twee, die véél te diep in het glaasje gekeken had, trok onverwachts een mes. Een kreet van schrik en afgrijzen ging door de menigte....

Geen nood! De Burgemeester was niet bang, voor niemand. In een stevige greep had hij de woedende, bedrogen vrijer in zijn kraag. Het mes kwam kletterend op de grond terecht. Het volk week vol respect opzij om burgemeester De Bruïne door te laten. Eigenhandig bracht de Zwijndrechtse Burgervader de tegenstribbelende dronkelap naar de "nor", waar hij zijn roes kon uitslapen.

Het volk zette het feest voort en zong door elkaar: "Lang zal die leven!" en "Leve de Willemien!" Ze joelden en hosten tot de kleurige vetpotjes uitgebrand waren, en een maanloze nacht Zwijndrecht en de rustig voortkabbelende rivier in een mantel van duisternis hulde.

Bovenstaand artikel van de hand van de schrijfster Annie Surink-Groen hebben wij met toestemming van de redactie van "De Dordtenaar", waarin het destijds verscheen, overgenomen.

De Utrechtse Schenkingsoorkonden
met betrekking tot
De Zwijndrechtse Waard

Alhoewel in de literatuur 1) al ruim aandacht besteed werd aan de relatie tussen de St. Paulusabdij en de Zwijndrechtse Waard, die in de 11e eeuw is ontstaan op grond van een aantal schenkingen door de bisschop van Utrecht, menen wij dat het op grond van een aantal nieuwe gezichtspunten gerechtvaardigd is een en ander opnieuw de revue te laten passeren.

De St. Paulusabdij werd gesticht door Ansfried, bisschop van Utrecht (995-1010) in het jaar 998. Aanvankelijk lag het bij Amersfoort op de berg Hohorst of de Heiligenberg en heette zodoende klooster "Hohorst". De broeders leefden naar de regel van St. Benedictus. Na 50 jaar werd het verplaatst naar Utrecht en werd sindsdien de St. Paulusabdij genoemd 2).

Op 18-11-1006 3) schonk Ansfried aan de jonge kloostergemeenschap een aantal goederen waaronder de kerk te "Svindrecht".

Zijn opvolger Adelbold, bisschop van Utrecht (1010-1026?) breidde de schenking in deze contreien uit. Hetgeen (postuum) op 3-2-1028 4) door Keizer Koenraad II bevestigd werd en wel met de kerk te "Rotta" (Hillegersberg) alsmede "een plaats bij de Merwede genaamd Swindrechtsweert in de lengte en breedte $10\frac{1}{2}$ mijl".

Bernold, bisschop van Utrecht (1027-1054), bevestigde op 26-6-1050 5) de St. Paulusabdij in haar bezittingen zoals o.a. hiervoor genoemd. Tenslotte schonk Burchard, bisschop van Utrecht (1100-1114), in het jaar 1100 o.a. de kerk te Karnisse (Barendrecht) 6).

Wat is er nu precies geschonken aan de St. Paulusabdij?

Ten eerste van de drie hierboven genoemde kerken nl. te Svindrecht, Rotta en Karnisse het collatierrecht. Dat wil zeggen het recht om in deze kerken de dienstdoende priesters te benoemen alsmede de eventueel tot deze kerken behorende parochiestichtingen 7).

Ten tweede de tienden van de bij deze kerken behorende ambachtsheerlijke gronden 8).

Er is echter meer geschonken nl. in 1028 wordt er gesproken over een plaats bij de Merwede etc. Wat hiermede precies bedoeld wordt, staat echter nog steeds ter discussie.

Nu is er een lijst bewaard gebleven van de bezittingen van de St. Paulusabdij, die gedateerd wordt tussen 1301 en 1320. Deze lijst is gepubliceerd door de Heer C. Hoek in het genealogisch tijdschrift "Ons Voorgeslacht", die in zijn inleiding hierop de hierboven vermelde feiten reeds opsomde 9).

Als wij deze lijst bestuderen, kunnen wij er voor de Swijndrechtse Waard de volgende gegevens aan ontleen:

Tienden:

1. Heer Heyenland	$\frac{1}{2}$ de abt zelf
$\frac{1}{2}$ de Heer van Brederode in leen
2. De Waelnesse	$\frac{1}{2}$ de abt zelf
$\frac{1}{2}$ Scildman Wittensoen voor
12 hoet haver per jaar
3. Swijndrecht	$\frac{1}{2}$ de abt zelf
$\frac{1}{2}$ Pieter Nolssone in leen

Ambachtsheerlijke rechten:

4. Swijndrecht	Heer Jan Apersoon voor 3 wagen
kasen per jaar |
|----------------|--|

Visserij:

5. De Wael	de Heer van Brederode voor
40 sc. Holl. per jaar |
|------------|---|

Plaatsen wij dit overzicht tegenover de uit de schenkings-oorkonden bekende gegevens dan lijkt het erop, dat het bezit van de tienden in de gehele Swijndrechtse Waard gedekt wordt door de oorkonde uit 1006 en het bezit van de ambachtsheerlijkheid Swijndrecht en de visserij in de Wael

door de oorkonde uit 1028.

Het valt ons op, dat alleen gesproken wordt over tienden in zijn algemeenheid. Tienden werden later onderscheiden in grove- of korentienden, kleine of smaltienden en krijtende tienden.

De eerste werden geheven van het graan, de tweede van tuinvruchten e.d. en de derde van vee.

Dat hier sprake is van korentienden, blijkt uit de lijst van bezittingen, waar wordt gesproken over "item wanneer dat coern rijp is, soe coemt die abt of sijn gheweldich bode binnen Swindrecht ende doen elken rekenen sijn coern bi morghentale, hoeveel dat hi ghesaet heeft ende alstghe-rekent is ende ghescreven, soe maect men twee lote, die ambochtsheren ende die abt ende deelen die tiende half on-twee, die ene helft neemt die abt endie ander die am-bochtsheren" Voorts kunnen we concluderen, dat "Swijn-drecht" de oudste kern van de waard is en dat het kenne-lijk in 1028 al van voldoende economisch belang was.

De vraag, die ons nu open staat, is deze: schonk Ansfried in 1006 en Adelbold in 1028 (posthuum) als bisschop van Utrecht of als privé-persoon?

Om deze vraag te beantwoorden, zouden we moeten proberen te traceren in hoeverre deze rechten en goederen al eerder in het bezit van de Utrechtse Kerk waren of dat het aantoonbaar is, dat deze onder hun privébezittingen vielen.

Voordat wij hierop ingaan, moeten wij vooreerst vaststellen, dat op grond van het kanonieke recht degene die een kerk stichtte en onderhield ook het recht had iemand aan te wijzen als dienstdoende priester. Hieruit volgt, dat de stichting van een kerk per definitie niet altijd vanuit de (Utrechtse) Kerk behoeft te hebben plaats gevonden, maar dat ook een privé-persoon deze mogelijkheid had als hij goed bij kas zat en die dan het daarmee samenhangende collatierecht ook bezat. Dit betekent, dat beide hiervoor geopperde mogelijkheden wel degelijk openstaan.

Beschouwen we allereerst de schenkingen van bisschop Ans-fried in 1006, dan kunnen we daarin ruwweg 3 groepen on-

derscheiden (geografisch gezien) nl. goederen gelegen in Teisterbant, in de kuststreek en nabij het pas gestichte klooster Hohorst

Het lijkt erop, dat de eerste groep goederen gelegen in Teisterbant uit privé bezit geschonken is. Van de laatste groep, waaronder de kerk te Leusden, is bekend, dat zij al eerder geschonken waren aan de Utrechtse Kerk 10).

Laten we de goederen, welke in de kuststreek werden geschonken, nader beschouwen.

Deze bestonden uit de kerken te

- a. Masamunster (= Monster in het Westland)
- b. Li(..)emunster (= De Lier in het Westland)
- c. Svindrecht (= Zwijndrecht)

Het bezit van a. en b. lijkt terug te gaan op een oorkonde gedateerd 26-6-985, waarbij Koning Otto III aan graaf Ansfried goederen schenkt in Medemblik, in het graafschap (West)-Friesland en tenslotte in "inf(erior) Masel(an)t" d.w.z. beneden Maasland, welke eerder in leen werden gehouden 11). Dit laatste wordt veelal gezocht in de benedenloop van de rivier de Maas (Limburg). Het is echter merkwaardig, dat de schenking zulke uiteenlopende gebieden zou omvatten. Op zich kan dit natuurlijk, maar nog geen twee maanden later nl. op 25-8-985 schenkt Koning Otto III aan graaf Dirk o.a. het gebied "inter duo flumina que recantur Liora et Hisla" d.w.z. tussen de twee rivieren die genaamd zijn Lier en IJssel 12). We kunnen ons niet aan de indruk onttrekken, dat de oude koningsgouw Marsum in het jaar 985 in twee stukken is gedeeld waarbij graaf Ansfried en graaf Dirk beiden hun deel hebben gekregen. Maar, waarom?

Om deze vraag te beantwoorden, moeten wij bedenken, dat Koning Otto III in juli 980 werd geboren en derhalve 5 jaar oud was op het moment van de hierboven genoemde oorkonden. We kunnen ons moeilijk een zelfstandig handelend kind van 5 jaar bedenken. Doch de oorkonden zelf spreken dan ook over "op voorspraak" van Theophanu de weduwe van Otto II van Saksen, koning van Duitsland 26-5-961 en keizer van Duitsland 25-12-967 tot zijn overlijden te Rome

op 7-12-983.

Kennelijk is het initiatief uitgegaan van de keizerin-weduwe Theophanu en moeten we naar een politieke achtergrond zoeken. Wij kunnen ons voorstellen dat zij haar weduwe-goed op Walcheren 13) heeft willen veiligstellen door twee belangrijke graven in het kustgebied "gunstig" te stemmen. Bovendien zou er nog sprake kunnen zijn van een zekere compensatie vanwege het terugvallen uit leenverband na het overlijden van Radboud de zoon van graaf Waldger van de gouwen Teisterbant, Nifterlake en Lake et Isla aan het Duitse Keizerrijk en waarbij de beide graven ook de nodige druk zullen hebben uitgeoefend. Deze nuancering missen wij in de inleiding op het archief van de graven van Holland van Dr. J.C. Kort 14).

Voor graaf Dirk is een familieverband met graaf Waldger zondermeer aantoonbaar, maar voor graaf Ansfried vooralsnog niet alhoewel hij ook beschikt over goederen die gelegen zijn in de gouw Teisterbant (zie hiervoor) waar graaf Waldger ook goederen had liggen. Een afstamming uit graaf Waldger via een vrouwelijke lijn is tot nu toe niet onderzocht, maar behoeft niet uitgesloten te worden.

Voor het geslacht van graaf Dirk betekende het dat met bovenstaande schenking hun macht zich praktisch over het gehele kustgebied uitstreckte, uitgezonderd het bezit van graaf Ansfried.

Blijft de herkomst van de kerk te Zwijndrecht nog open. Om hier iets over te vertellen, moeten we overstappen naar de oorkonde van 1028. De schenkingen genoemd in de oorkonde van 1006 worden in die van 1028 voor een deel herhaald (niet alles, met name de hierboven behandelde goederen) en er worden nieuwe aan toegevoegd. Voor ons is interessant de uitbreiding van de donatie en wel: " que sibi Azela comtissa dedit: ... juxta Merweda jacet unus locus qui vocatur Swindrehtwert" d.w.z. dat Azela gravin zelf overgaf o.a. een dichtbij de Merwede liggende locatie dat genaamd wordt Zwijndrechterwaard.

Dus bisschop Adelbold schonk aan het klooster goederen, welke voorheen van gravin Azela waren. Met deze gravin Azela zal ongetwijfeld bedoeld zijn Azela, dochter van Wichman van Hamaland, die de eerste keer gehuwd was met

graaf Immed (overleden vóór 996) en voor de tweede keer met Balderik graaf in de Betuwe (overleden in 1021). Graaf Azela was zeker nog in leven in het jaar 1016 en vermoedelijk niet meer in 1018. Haar overlijden wordt derhalve meestal gesteld in het jaar 1017. Over haar doen en laten met haar tweede man wordt hier korthedshalve verwezen naar de "Diveritate temporum" van Alpertus van Metz 15). De goederen van Azela en Balderik werden vanwege hun wandaden op de rijksdag te Nijmegen (voorjaar) 1018 verbeurd verklaard 16). Zodoende kon Koning Hendrik II beschikken over deze goederen. Kennelijk heeft hij een deel hiervan overgedragen aan Bisschop Adelbold één van de opposanten van Azela en Balderik, die op zijn beurt hierover kon beschikken.

De hierboven genoemde graaf Balderik stond in een familie-
verwantschap met graaf Ansfried, die op latere leeftijd
bisschop van Utrecht is geworden 17).

Op grond van bovenstaande menen wij de herkomst van de rechten en goederen in de Zwijndrechtsewaard te moeten zoeken in het geslacht der Ansfrieden ervan uitgaande, dat Azela haar bezit verkregen heeft door haar tweede huwelijk met graaf Balderik 18).

De oorkonde van 1028 bevat nog meer interessante feiten. Zoals de volgende zinsnede: "tres mansos quo comes Thedericus sibi dedit ad satisfactionem, unam ecclesium Rotta, etc." d.w.z. 3 boerderijen die graaf Dirk zelf overgaf tot genoegdoening (en) een kerk (te) Rotta.

In deze graaf Dirk dienen we te herkennen graaf Dirk III (overleden 27-5-1039), wiens gelijknamige grootvader in 985 o.a. de goederen tussen de Lier en IJssel heeft verkregen en waarvan het gebied Rotta deeluitmaakte.

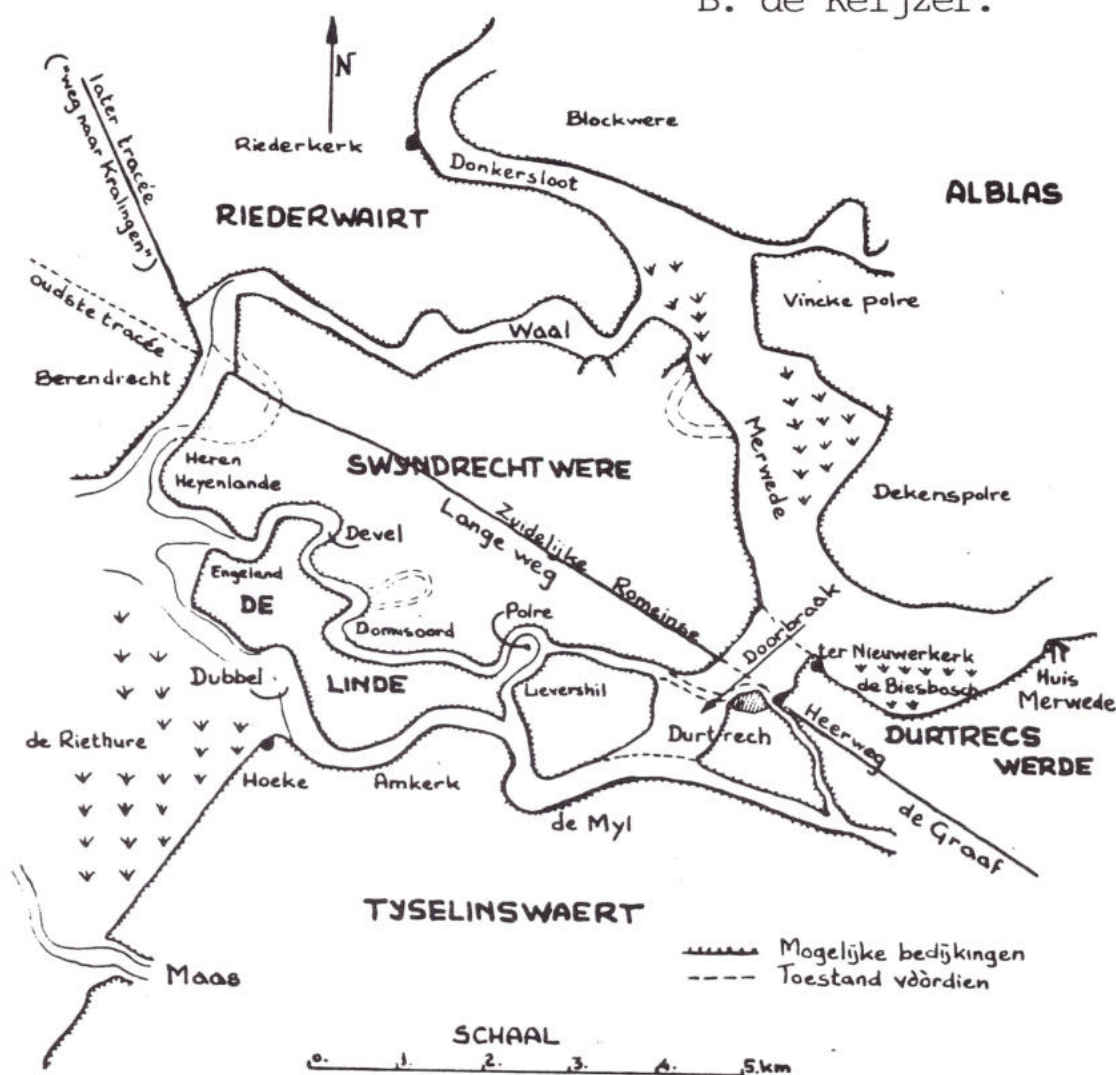
De graaf deed zijn schenking als zoenoffer zoals Dr. J.C. Kort schrijft 14), voor zijn botsing met de bisschop en diens bondgenoten in 1018 aan de Merwede. Alleen betrof het zoenoffer niet alleen de 3 hoeven, maar ook de kerk te Rotta 20). Het laatst genoemde goederenbezit van de St. Paulusabdij is eveneens gepubliceerd in de eerder genoemde lijst van bezittingen 9).

Noten:

- 1) Geschied- en aardrijkskundige beschrijving van den
Zwijndrechtschen Waard; den Riederwaard en het land
van Putten over de Maas, J.W. Regt: 1848,
Handvesten en oorkonden betreffende de regtgeschiede-
nis van den Zwijndrechtschen Waard, D.W. Nibbelink:
1860,
Het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtsche Waard,
febr. 1331-febr. 1955, F. Jorissen: 1955.
- 2) Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, A.J. van
der Aa, 9e deel P-R: 1847, blz. 100.
- 3) Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299, I door
Dr. A.C.F. Koch, oorkonde nr. 70 (Nibbelink nr. 1).
- 4) Als noot 3, oorkonde nr. 73 (Nibbelink nr. 2).
- 5) Als noot 3, oorkonde nr. 81 (Nibbelink nr. 3).
- 6) Ons Voorgeslacht 1967 nr 152: De bezittingen rond
Rotterdam van de St. Paulus-abdij door de Heer C.
Hoek (voetnoot 2)
- 7) Nijhoffs Geschiedenis-lexicon Nederland en België:
1981, blz. 127.
- 8) Als noot 7, blz 565.
- 9) Als noot 6,
- 10) De Franken in Nederland: 1974, Dr. D.P. Blok blz. 75
en 99.
- 11) Als noot 3, oorkonde 54.
- 12) Als noot 3, oorkonde 55.
- 13) Als noot 3, oorkonde 42.
- 14) Het archief van de graven van Holland 889-1581 door
Dr. J.C. Kort, blz 21.
- 15) De diversitate temporum & Fragmentum de Deoderico
primo episcopo Mettensi ingeleid, uitgegeven en ver-
taald door Hans van Rij met medewerking van Anna Sa-
pir Abulafia: 1980 (Uitgeverij Verloren te Amsterdam)

- 16) Als noot 7, blz. 5. Azela zou volgens het daar gestelde overleden zijn te Keulen 1021.
- 17) Als noot 7, blz. 41 resp. 25.
- 18) Als noot 14, blz. 41 voor een afwijkende mening.
- 19) Als noot 14.
- 20) Voor een afwijkende mening. Naamkunde (13e jrg. 1981 afl. 1-4) blz. 62 en 63, J.M. van Winter.

B. de Keijzer.

De Swyndrechtse Waard omstreeks 1028

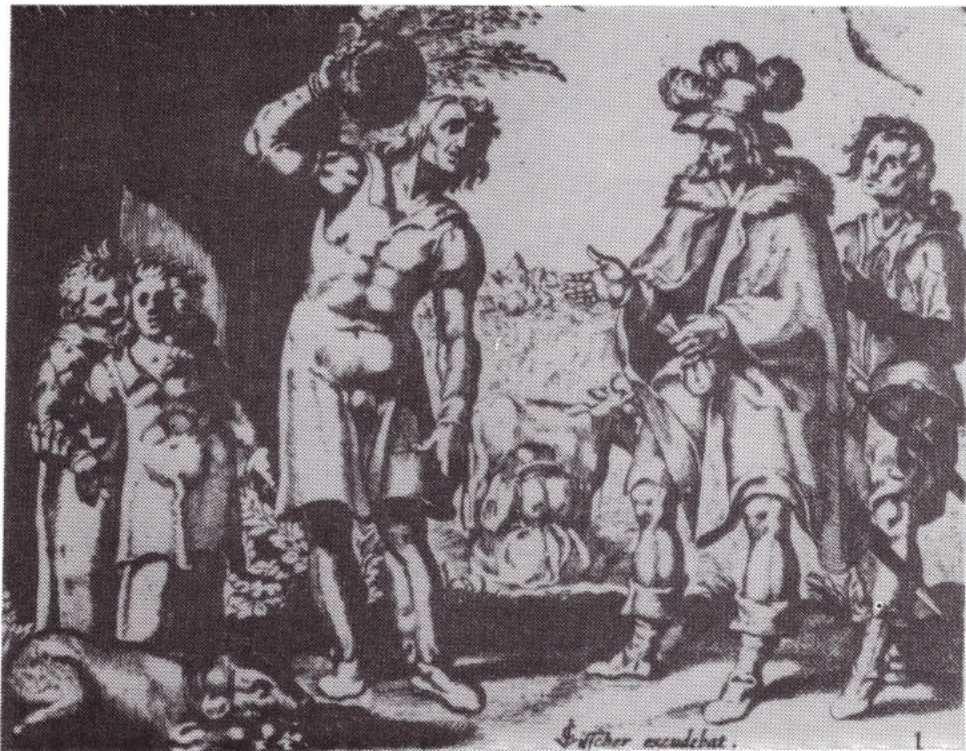
Uiteraard moet U een kaart, welke de toestand in een zover verwijderd verleden tracht weer te geven, met het nodige voorbehoud bekijken. De gegevens waarop de tekening is gebaseerd moeten noodgedwongen aan enkele schaarse oorkonden ontleend worden, kaarten werden er in die tijden nog niet gemaakt.

BOER EN BALJUW OP DE BÜHNE

In de zeventiende-eeuwse samenleving was het lang niet ongewoon om door middel van het toneel kritiek te spuien op allerlei maatschappelijke ontwikkelingen. Met name als het de eigen stad of het eigen gewest betrof, konden de gemoederen tot het uiterste verhit raken. Pamfletten en geschriftjes, pro en contra, en veelal onder pseudoniem of anoniem, zorgden voor olie in het vuur.

Ook tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) gedurende de Tachtigjarige Oorlog stonden de drukpersen bepaald niet stil. In die tijd vonden de twisten plaats tussen contraremonstranten en remonstranten alsmede voor- en tegenstanders van de grijze landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt. Het was de tijd, waarin o.a. Joost van den Vondel zijn zogenaamde hekeldichten schreef.

Gouda, toen de zesde stad in grootte van het nog ongedeelde gewest Holland, werd ook door deze spanningen beïnvloed. Daar waren de remonstranten het talrijkst en zij bekleedden de sleutelposities in de stadsregering en de kerkeraad.

De baljuw probeert de koe van de boer te kopen.

't Is ons al in de schoolbanken bekend gemaakt: na Maurits' won de contra-remonstrantse partij het en de remonstranten werden uit hun functies verdreven. In Gouda lag dat moeilijk; er was uiteindelijk een Dordtenaar voor nodig om stevig orde op zaken te stellen. We schrijven dan inmiddels het jaar 1620.

Het was Anthoni Cloots, aanvankelijk procureur te Dordrecht, die promotie maakte door in Gouda tot baljuw benoemd te worden. Dat hij, als contraremonstrant, het moeilijk had om in deze overwegend remonstrantse stad de zaken naar zijn inzicht te "altereren" (veranderen), laat zich gemakkelijk raden.... Zijn wijze van optreden werd stevig bekritiseerd.

Anthoni Cloots ontving de, voor hem natuurlijk dubieuze, eer om min of meer het mikpunt van kritiek te worden d.m.v. een toneelstuk. 't Aardige is, dat de tekst daarvan bewaard is gebleven. Die werd, in ieder geval in 1630, maar wellicht al eerder, gedrukt bij Adriaen Rooman in Haarlem.

De titel luidt: Het "droefbegin, bly-eynde-spel" Baillju van Suydt-Hollandt. In die dagen was het gebruikelijk om er een ondertitel bij te voegen: "Ghetoomde Vermetelheyt". Het motto van het geheel was: Scelerum poena comes (de straf is de metgezel van de misdaden). De editie werd betaald door de auteur zelf, die zich schuil hield onder het pseudoniem Goudanus (de man van Gouda). Hij moet dus nogal content geweest zijn met z'n pennevrucht.

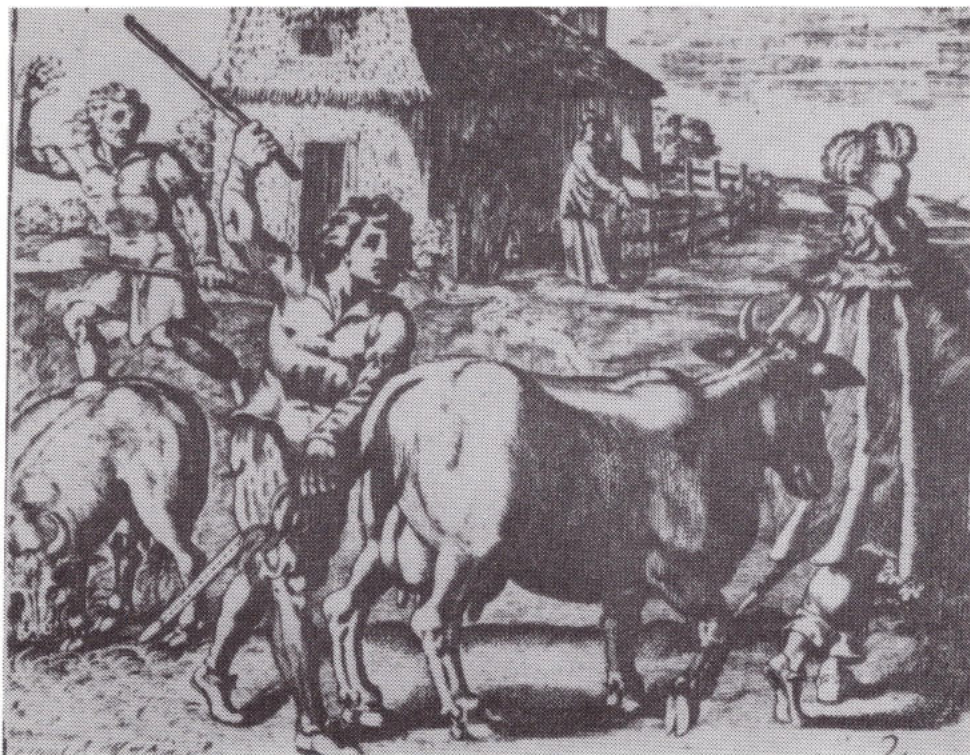
Het was toen heel gebruikelijk om historische onderwerpen te gebruiken voor toneelwerk, schilderijen e.d. en dat is begrijpelijk: de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was immers gedompeld in een onafhankelijkheidsoorlog met Spanje en stond bol van nationale trots.

De lezer die zich afvraagt waarom dit alles nu moet resulteren in een artikeltje in het tijdschrift van de Zwijndrechtse Historische Vereniging, probeer ik de zaak nu snel duidelijk te maken. De aardigheid wil, dat de genoemde Goudanus juist een "Zwijndrechts onderwerp" heeft gekozen om het verschil duidelijk te maken tussen

een goede en een slechte baljuw. Het is het verhaal van de baljuw die zich als koedief ontpopte.

We zullen hier nog eens laten volgen hoe de Dordtenaar Matthys Balen dit voorval beschreef in zijn "Beschrijvinge van Dordrecht"

In 't jaar 1336 was' er in Henrik-Yden-Ambocht, of als andere willen, in Heer Oude-lands- gezeyd Hieronimus-Ambocht, in Zuyd Holland, een Land-man, die een al te uytermaten schoone Koe hadde, van welke Hij, zijn Wif, Kinderen, en al zijn Huysgezin dagelijks de kost en voedsel haalde. Den Bailljou van Zuyd-Holland, hadde geerne deze Koe van den Huys-man gekocht; maar ziende, dat hy by kope daar an niet en konde geraken, heeft die Behendelik, tegen Huysmans wille, uyt zijn Land en Weyde genomen, en heeft een ander, van gelijken hayre, in der zelve plaats doen stellen. Den Boer hier over zijnde ontsteld, is, door raad zijner Vrienden, na Henegouwen,

De baljuw laat de koe met geweld wegdrijven.

tot Graaf Willem getogen, die te Valenchijs Krank lag, doende an hem Klachten over den Bailljou, wegens zijn ontroofde Koe. Graaf Willem dat hoorende, had medelyden metten armen Land-man, Schreef van stonden aan een Brief an de Schout van Dordrecht, dat hy, alle zaken after gezet, by hem komen, en zijnen Neve, den Bailljou van Zuyd-Holland, mede brengen zoude. De Schout den Brief ontfangen, en gelezen hebbende, vraagde an den Bailljou, of hy ook iets, betreffende 's Graven eer, hadde bedreven?

Daar op hy antwoorde: anders niet dan dat ik eenen Land-man, tegen zijnen wille, een schoone Koe ontnomen, en hem een andere in plaatze gegeven hebbe. Waar op zy, zonder achterdenken, zijn ten Hove gereyst. Daar zijnde, is den Schout eerst bij den Grave gegaan, om te hooren, waarom hij was ontboden: wierd van'em vriendelijk ontfangen, vragende na zijnen Neve, den Bailljou van Zuyd-Holland; die de Schout zeyde beneden in 't Hof te zijn, en Graaf Willem belaste boven te laten komen.

Daar zijnde, vraagde, of hy was Bailljou van Zuyd-Holland? Waarop hij antwoorde, zoo lange als mijns Heeren genade dat belieft. Daar op Graaf Willem zeyde, hoe staat het in Holland? De Bailljou antwoorde; Genadige Heer, alles is in goeden rust en vrede. Hoe! zeyde de Graaf, zijn alle dingen in rust en vrede? Waarom hebt gy, die een Bailljou en Rechter zijt, kracht en geweld gedaan, eenen Land-man, mijnen Onderzaat? hem nemende, tegen zijnen dank, een schoone Koe uyt zijn Land en Weyde?

Daar op liet Graaf Willem de Land-man voor hem komen; en vraagde den Bailljou of hij dien Boer wel kende, en wat van deze Koe geschied ware? De Bailljou zeyde, mijn Heere, ik heb hem een andere Koe in stede gegeven. En of die zoo goed niet en was, sprak de Grave, meendy dan den Huys-man daar mede voldaan te hebben? neen, alzoo niet; ik neme de zake van u-lieden an my, en zal die Rechten; welk hem beyden, den Bailljou, en Land-man, wel behaagden. Toen dede die goede Grave een uytspraak: als dat de Schout van Dordrecht, alzoo geringe als hy t'huys kwame, den Land-man geven en betalen zoude, uyt des Bailljous beste en gereedste goeden, honderd goudse Kroonen, van goeder Munte en gewichte, en dat hy ook den Land-man van dezer zake niet meer moeylik en ware. Welk Gewijs de Bailljou, en Land-man, wel geviel. Toen zeide Hij tot den

Bailljou, nu hebt gy den Land-man voldaan, en zijt daar mede t'samen, maar noch niet met my, verzoend. Liet een Biechtvader komen, daar hem de Bailljou tegen zoude Biechten, daar na den Scherpen-rechter, en toog zelfs 't Zwaard uyt de Scheyde, en gaf'et den Beul in de hand, om Recht te doen. Gedaan zijnde, sprak Graaf Willem totte Schout: neemt uwe Neve de Bailljou mede, en begraafd hem: maar wacht u van zulke daad, op dat u diergelijke niet overkome. De Schout reysde t'huyswaarts, met zijnen dooden Neve, begroef hem te Dordrecht; en voldede den Land-man, volgens 's Graven bevel.

Of dit nu werkelijk historie is of zo maar een aardig verhaal dat eeuwen later te boek is gesteld, zal nooit meer opgelost worden. We komen de gang van zaken voor het eerst tegen in de in 1517 uitgegeven Divisiechroniek van Aurelius dus toch nog altijd zo'n twee eeuwen na dato.

We zullen de toneeltekst, die de meesten na zoveel jaren niet erg meer zal aanspreken alsmede de onderzoekingen naar de man die achter het pseudoniem schuil gaat, maar laten voor wat ze zijn. We besluiten met enkele aardige prentjes van de hand van Barth. Dolendo uit de collectie van het Nederlands Centrum voor Rechtshistorische Documentatie te Amsterdam die betrekking hebben op de, laten we toch maar chauvinistisch zeggen, de geschiedenis van de koedief!

C.R. van den Berg.

Pag. 21: Foto van een prent (ca. 1600) voorstellende de terechtstelling van de koedief.

Scherp reuker

Scherp reuker

"Kobus van Haren"

Uit een gedichtje van J.H. de Groot:

Op de hoek van de straat
Staat een kerel, die draait
Met een pet op één oor
En een broek zonder end,
Aan het slingerend wiel
Van een oud pierement.
Tsjangtsjingele boem!

Dat was voor ons Kobus van Haren! Maar wie was hij eigenlijk en waar kwam hij vandaan? Feitelijk was hij een vreemd element in ons Zwijndrechts dorpsleven in de jaren '20 en '30. Het was kort na de Eerste Wereldoorlog dat Kobus, samen met een vriend, Jaap van Gelderen geheten, uit Brabant naar Zwijndrecht kwam. De laatste was getrouwd, had een gezin en vestigde zich als groenteboer in Zwijndrecht en ging met een groentewagen de huizen langs. Kobus was vrijgezel en ging als kuiper werken bij Jurgens.

Die beide, Kobus en Van Gelderen, waren met een waas van geheimzinnigheid omgeven. Er werd gefluisterd dat er in het dorp waar zij vandaan kwamen, een moord was gepleegd. Waren zij de schuldigen? Niemand heeft het ooit geweten. Er werd verteld dat Van Gelderen 10 jaar gezeten had, verdacht van moord, maar het bewijs was nooit geleverd. Wel had Kobus, met verschillende kameraden, die net als zij het spannende maar omstreden beroep van stroper uitoefenden, uit solidariteit met de gestrafte (hij zat eigenlijk voor hen allemaal) op zich genomen om voor het gezin van hun kameraad te zorgen.

Kobus bleek zijn taak als mede-verzorger van het gezin serieus op te vatten. In de tijd dat vader Van Gelderen in het gevang zat, werd er in zijn gezin nog een dochter geboren. Was Kobus de vader? Ook dat bleef een geheim.

Tijdens zijn verblijf in Zwijndrecht verhuisde Kobus vele malen. Na verloop van tijd werd hem een woning toegewezen in Meerdervoort, in die tijd genoemd "het Rooie

Dorp". Waarschijnlijk zal hij zijn huurwoning niet netjes onderhouden hebben, daar was het de man niet naar. De opzichter kwam hem daarvoor de les lezen, maar dat nam Kobus niet! Hij trok zijn mes en al tierend en scheldend liep hij de opzichter achterna die voor deze dreiging wel de benen nam.

Na dit voorval liet laatstgenoemde al gauw weten dat hij voor zijn functie bedankte; het werd té gevaarlijk! Er werd een advertentie geplaatst voor een opvolger. Al spoedig kwam deze er ook en ging met zijn gezin in de Da Costastraat wonen. Kobus ging er heen. Hij belde aan en er werd opengedaan. De vrouw des huizes kwam voor. "Ik ben Kobus van Haren, is je man thuis, die mot ik hebben. Je bent misschien wel bang voor me." "Ik ben niet bang voor je", was het kalme antwoord, "en mijn man is niet thuis, die komt pas om één uur eten." "Dan kom ik terug," was Kobus zijn antwoord. Precies om één uur stond hij weer voor de deur. Nu deed de baas zelf open. Zonder omwegen stelde Kobus zich weer voor en vertelde meteen dat hij de voorganger van de nieuwe opzichter met het mes nagezeten had. "Ben je bang voor me?" zo vroeg hij ook nu weer. "Bang? Welnee man, waarom zou ik voor jou bang zijn? Brabers onder elkaar maken toch geen ruzie?" "Wat, ben jij óók een Braber?" Het ijs was gebroken, ze werden de beste vrienden.

Waarschijnlijk zal Kobus het met het onderhoud van zijn huis toch wel te gortig gemaakt hebben: de huur werd hem opgezegd. Na verloop van tijd wilde hij toch wel weer graag een woning in Meerdervoort hebben. In die tijd was een Gereformeerde dominee voorzitter van de Bouwvereniging. Deze was niet geneigd Kobus weer een woning toe te zeggen, wat vanzelf niet naar de zin van Kobus was. In het "Spoorpad" kwam Kobus de dominee tegen; hij zag zijn kans schoon. Met grof geschut uitte hij zijn grieven en wilde zelfs overgaan tot handtastelijkheden. Een dergelijke situatie kon de dominee zich vanwege zijn waardigheid vanzelf niet permitteren. Evenals de opzichter voorheen, nam ook hij de benen.

Een tuinder, die juist van de veiling kwam met zijn paard en wagen, zag de benarde positie waarin de geestelijke

verkeerde. Snel reed hij naar zijn huis (dat ook in het "Spoorpad" stond en dichtbij was) rende de achterdeur binnen, liep vlug naar de voordeur, opende die en liet de hijgende dominee binnen. Kobus zag zich zijn prooi ontgaan.

Of hij nog een huis in Meerdervoort gekregen heeft is mij onbekend. Wel weet ik dat hij in een zelfgebouwd "huis", opgetrokken uit oude planken, gewoond heeft. Later diende een woonwagen hem tot huisvesting. Hij heeft verschillende standplaatsen gekend. In de Groote Lindt, in de Pieterman en in Walburg nabij het Noordpark

In de jaren '30 kwam Kobus opeens met een draaiorgel te voorschijn, dat gezet was op een platte wagen die getrokken werd door een klein hitje. Het was een één-mansbedrijf. Kobus draaide, maar ging ook met het centenbakje rond. Niemand zal het hart gehad hebben om daar niets in te doen: Kobus was een opvliegend man. Het draaiorgel was leuk, maar van Kobus waren we bang. Hij was een onbeheerst persoon, hij nam graag en veel geestrijk vocht tot zich, wat vanzelf ook niet kalmerend werkte. Op zekere dag bleek het pierement er niet meer te zijn maar Kobus bleef wel met het centenbakje langs de deuren gaan. Hij moest toch blijven eten en drinken, en daar was geld voor nodig. Met zijn zware lichaam reed hij op een ouwe fiets heel Zwijndrecht door.

Hoe hij verder aan de kost kwam? Op allerlei manieren, moeilijk na te gaan. Met de jaren gingen de wilde haren er wel wat uit bij hem; hij liet zich niet meer zo gelden.

In 1953 stond Kobus met zijn woonwagen aan de Lindtsedijk, aan de buitenkant, dicht bij de rivier. In de rampnacht van 31 januari-1 februari werd het daar voor hem wel heel gevaarlijk. Hij werd gewaarschuwd en gemaand uit zijn wagen te trekken en een veiliger plaats op te zoeken. Maar Kobus wilde daarvan niet weten, hij bleef waar hij was. Hij was een oude, uitgebluste man geworden, het interesseerde hem niet meer. Maar dan zou Kobus straks zomaar verdrinken! Moest er niet ingegrepen worden? Een jongeman nam het besluit: "Ik ga hem halen; we kunnen hem toch niet laten verzuipen!" Het water stond al tamelijk hoog.

Hij waadde door het water naar de wagen van Kobus toe, sleepte hem er uit en bracht hem op zijn rug naar het droge gedeelte van de dijk. In de Hervormde Pastorie kreeg Kobus voor enkele dagen onderdak. Vandaar werd hij ondergebracht in het R.K. Internaat aan de Bruïnelaan.

Toen alles wat geregeld en geordend was, werd Kobus overgeplaatst naar een tehuis in Montfoort. Op 80-jarige leeftijd is hij daar overleden.

Een biografie van Jacobus Petrus van Haren, geboren in Alem-Maren en Kessel in Noord-Brabant, is het bovenstaande niet geworden. Het zijn zomaar enkele herinneringen aan een kleurrijke figuur in onze vroegere Zwijndrechtse samenleving. Zwijndrecht is in de loop der jaren veranderd en uitgebreid. Dergelijke figuren komen nu niet meer voor!?

Mevrouw A. van Dam-De Klerk.
maart 1986.

Kobus met zijn orgel in de Burgemeester de Bruïnelaan.

Jacobus Petrus van Haren

geboren: 7-10-1870

te Alem-Maren en Kessel (N-Br)

Toen en nu.

Hotel "Het Witte Paard"

Een markante plek in onze gemeente, 't Veerplein, is de laatste jaren flink veranderd en die nieuwbouw ging ten koste van enkele oude gebouwen zoals o.a. "Het Witte Paard".

Met de pont vanuit Dordrecht komende viel het monumentale pand, op de kop van de winkelgalerij, dadelijk op en hoewel er niet veel bekend is over de oorsprong van de naam is deze wel heel oud want reeds in 1645 wordt hij vermeld op een gevelsteen. Wel weten we dat reeds in 1878 op deze plaats een herberg stond van de heer Vliegenthart. Deze verkoopt de zaak in 1889 aan de heer Jansen en in 1896 wordt de gemeente eigenaar.

Er wordt tot sloop besloten en in 1901 wordt de grond verkocht aan de heren Moerman, Naaktgeboren en Geervliet die nog in hetzelfde jaar met de bouw van het hotel beginnen.

Een logische plaats voor een hotel bij het veer in de "Groote Koninklijke Weg" van noord naar zuid. Hier kon men wachten en, indien nodig, overnachten alvorens zijn reis voort te zetten. Een pikante bijzonderheid hierbij was dat hoewel het hotel ook op zondag was geopend er van werd uitgegaan dat de Zwijndrechtenaren er dan niet zouden komen.

Vanaf 1904 was hier ook het eindpunt van de stoomtram waarmee men via Rotterdam naar veel plaatsen op de eilanden kon reizen.

Met de komst van de verkeersbrug en het opheffen, tijdens de Tweede Wereldoorlog, van de tramlijn verminderde het verkeersaanbod drastisch en kwam er een einde aan toch vaak wel een knelpunt in het verkeer. Het hotel wordt dan ook in 1945 verkocht en er wordt, tot de sloop in 1977, een drukkerij in gevestigd.

Weer was een oud gebouw verdwenen, een gebouw waarin veel belangrijke bijeenkomsten hebben plaatsgevonden en waarin zelfs enige tijd gemeenteraadsvergaderingen zijn gehouden.

Nu worden er appartementen gebouwd en ontstaat er een gebouw dat zeker zo markant is als het vorige terwijl ook de naam weer terugkeert in "Residence Het Witte Paard".

K. Popijus.

Zwijndrecht Hotel-Restaurant „Het witte paard“.

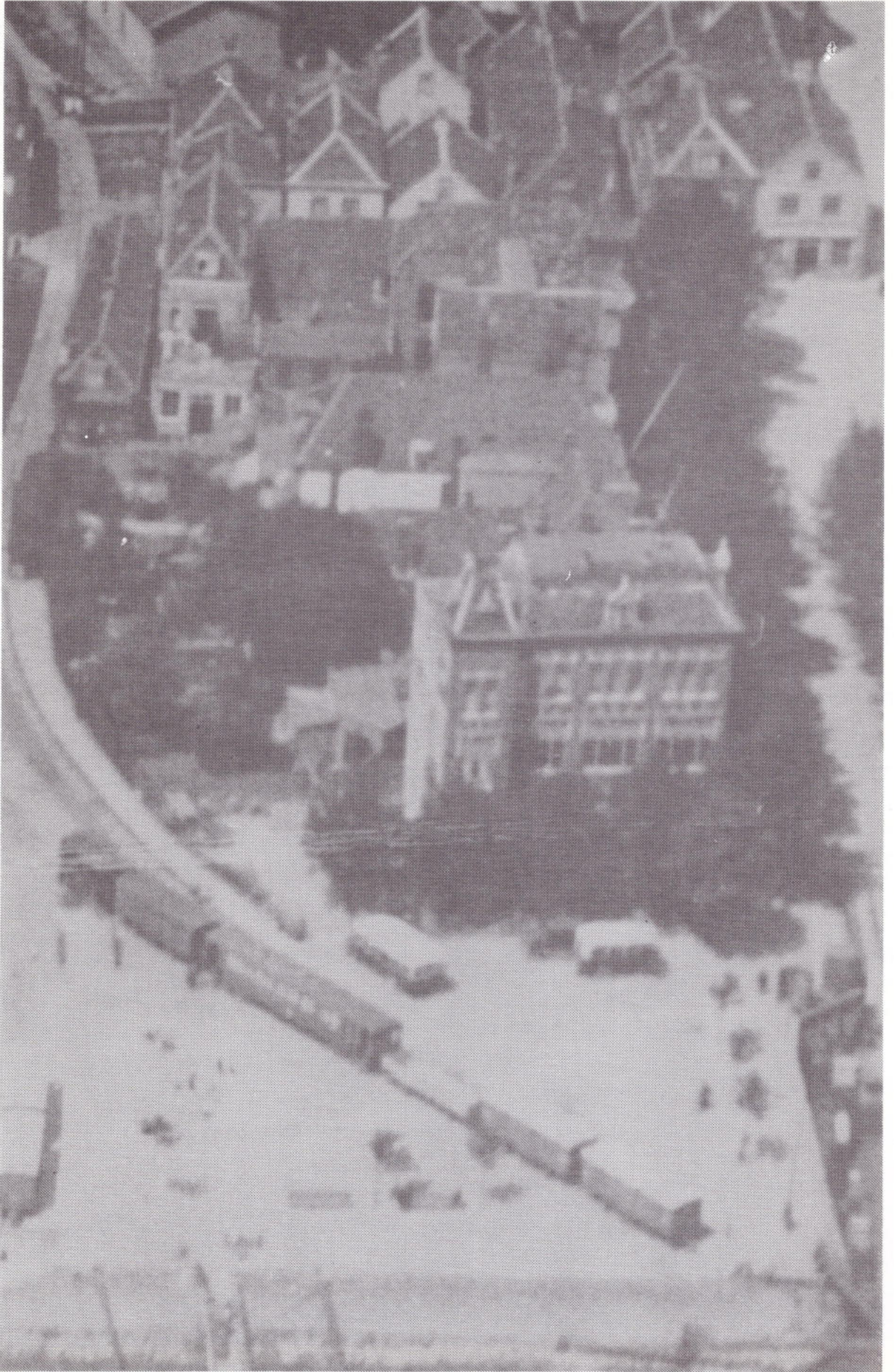
ZWIJNDRECHT

HOTEL, CAFÉ-RESTAURANT **„HET WITTE PAARD“**

aan het veer Zwijndrecht-Dordrecht.
Telefoon Interc. 2146 .. Logies met
degelijk ontbijt f 3.—. Restaurant à
la carte den geheelen dag .. Prima
consumptie .. Billijke prijzen .. Inrij
voor Automobielen.

Aanbevelend, **M. SCHOENMAKER**

Banketbakkerij Chr. Schepers

Veerplein — ZWIJNDRECHT — Telefoon 2163

Taarten, Koekjes, Botercakes

♦ Uitgebreide sortering bonbons ♦

HANDELS- & LANDBOUWBANK

VEERPLEIN No. 8

EFFECTEN, COUPONS, CHEQUES,
INKASSEERINGEN, VREEMD GELD
DEPOSITO'S

A. VETTEN - ZWIJNDRECHT

VEERPLEIN

ELECTRISCHE KOFFIEBRANDERIJ en PINDA'S STOOMERIJ
KOLONIALE WAREN enz., SIGARENFABRIEK
EN GROS ➡ VRAAGT ONZE PRIMA BEREIDE ➡ EN DETAIL
GLANSVERVEN IN ALLE KLEUREN.

L. PIETERMAN

VEERPLEIN 2-4 · ZWIJNDRECHT · TELEFOON 2129

Bonds Auto-Garage en Rijwielbewaarplaats A.N.W.B.
STALHOUDERIJ

Stalling en Luxe Auto-Verhuurinrichting
OLIE EN BENZINE TEXACO ■ DAG EN NACHT GEOPEND

Enige advertenties van zaken aan het Veerplein
uit de Gemeentegids 1926/27.

Colofon.

"Svindrecht", een naam die naast "Suindrecht" al vroeg genoemd wordt voor onze gemeente, is het periodiek van de Historische Vereniging Zwijndrecht.

Het blad verschijnt 2 tot 3 keer per jaar en wordt gratis aan de leden van de vereniging toegezonden.

De verkoopprijs voor losse nummers bedraagt f. 4,75.

Redactie: C.R. van den Berg, T. de Heer en A. van der Linden.

Redactieadres, tevens secretariaat van de vereniging:
Prins Bernhardstraat 28, 3331 BR Zwijndrecht, telefoon:
078 194677.

Druk: Pro Patria, Zwijndrecht.

Alle informatie betreffende de vereniging is via het secretariaat verkrijgbaar.

De auteurs voor dit nummer: Mevrouw A. van Dam-De Klerk, mevrouw Annie Surink-Groen en de heren C.R. van den Berg, B. de Keijzer en K. Popijus.

De redactie ziet gaarne uw bijdragen voor volgende uitgaven tegemoet.

De foto's in dit nummer zijn ter beschikking gesteld door Mevrouw A. van Dam-De Klerk, het Gemeentearchief van Zwijndrecht terwijl een tweetal prenten bij het artikel "Boer en Baljuw op de Bühne" afkomstig zijn uit Goudanus' "Baillju van Suydt-Hollandt ofte Ghetoomde Vermetelheyt". Tenslotte gaat onze dank uit naar Makelaardij Van Loon BV o.g. voor foto en gegevens voor het artikel "Toen en nu".

